
AUKLĖJAMOJI ETNINĖS MUZIKOS REIKŠMĖ BŪSIMŲJŲ MOKYTOJŲ PROFESINIAM PASIRENGIMUI

Rasa Jautakytė

Klaipėdos universitetas

Viena iš esminių žmogaus gyvenimą veikiančių struktūrų yra tauta, kuri užima deramą vietą vertybių sistemoje. Kiekvienas žmogus yra savo tautos pilietis. Ir kuo daugiau tautos narių suvokia savo ryšį su tauta, jaučia atsakomybę ir norą dirbti jos labui, stengiasi išsaugoti tautos dvasią, tuo tautos savimone yra stipresnė, tuo tvirtesnė yra ir pati tauta.

Etninė kultūra yra labai svarbi sąlyga išlaikant individo ir tautos dvasinį mentalitetą, formuojant jaunosios kartos tautinę savimonę.

Etninė kultūra – tai žmonijos kultūra, kuri formavosi kartu su žmogumi, apimdama visas jo medžaginio ir dvasinio gyvenimo sritis. Joje kaupėsi visas žmonijos patyrimas – buvo išsaugojama viskas, kas, N. Vėliaus žodžiais tariant, „... žmogui atrodė šventa, naudinga, gražu, reikalinga“ (1, 16). Labai svarbi etninės kultūros dalis yra etninė muzika – vokalinė ir instrumentinė liaudies kūryba. Liaudies daina yra tautinio pasaulėvaizdžio išraiška. Pasak A. Maceinos, „dainoje glūdi įvystytos tautos pažiūros ir tautos filosofija“ (2, 207).

Šimtmečiais žmonių jausmai buvo ugdomi, protas ir vaizduotė lavinama, etinės ir estetinės normos diegiamos liaudies poetine kūryba, taip pat ir liaudies daina. Išlaikiusi per amžius kauptas idėjas, patyrimą, išmintį, ji ilgainiui tapo labai svarbiu pedagogikos šaltiniu. Liaudies dainos praturtina tautinę savimonę, ugdo tautinę dvasią, sugebėjimą pajusti savo tautos muzikos specifinius tautinius intonacinius, o kartu ir dvasinius bruožus. Vienas iš tokios informacijos elementų yra melodinė – intonacinė sistema, glūdinti liaudies dainose. Yra žinoma, kad kiekvienoje tautoje tos pačios derminės sistemos įgijo tam tikrą specifinį, iš kitų tautų išsiskiriantį nacionalinį atspalvį. Tai pasireiškia didesniu ar mažesniu tam tikrų dermių populiarumu įvairiose tautose. Žmogus jautriai reaguoja į kūrinį, kuriame atpažįsta savąjį gimtąjį intonacinį lauką ir lengvai jį suvokia.

Etninės muzikos svarbą jaunosios kartos tautinės savimonės formavimui pabrėžė filosofai S. Šalkauskis, A. Maceina, Vydūnas ir kt. Prie liaudies muzikos išsaugojimo, jos propagavimo labai daug prisidėjo lietuvių kompozitoriai M. K. Čiurlionis, J. Naujalis, M. Petrauskas, S. Šimkus, J. Tallat-Kelpša, J. Švedas ir kt., pedagogai – J. Strazdas, J. Žilevičius, A. Andriulis, J. Čiurlionytė ir kt.

Profesorius A. Maceina teigia, kad tik gimusio žmogaus estetinės ir intelektualinės galios dar nėra nulemtos jokios lyties. Tik įaugęs į estetinį tautos gyvenimą, žmogus perima estetinį suvokimo būdą. Kaip žmogus pradeda tautiškai mąstyti tik išmokęs kalbą, taip ir meniniai polinkiai ir gabumai įgauna tautišką lytį tik susigyvenus su savo tautos menu. Todėl svarbus, jo nuomone, tautos lavinimo uždavinys yra suartinti tautą su jos menu. Tačiau toliau profesorius teigia, kad stokojama tautinio meno branginimo. Jaunimas labai greitai linksta prie svetimos kultūros, dažnai nepaisydamas savosios. Todėl labai svarbus uždavinys – įdiegti naujoms kartoms „patriotinį nusiteikimą tautinio meno atžvilgiu“ (3). Jaunimą reikia taip nuteikti, kad jis daugiau gėrėtųsi savais kūriniais, pamėgtų savo tautos sukurtas dainas, šokius, žaidimus, kad jis rūpintųsi jų išlaikymu ir tobulinimu (2, 111).

Šie žodžiai yra labai aktualūs ir šiandien, nes tyrimai rodo, kad šiuolaikinis jaunimas labai prastai išmano savo tautos kultūrą, papročius, tradicijas. Toks etninės kultūros niekinimas padarė didžiulę žalą mūsų tautai ir jos kultūrai. Išblėso tautinė savimonė, sumenko visos mūsų kultūros tautiškumas.

Neišsiugdęs platesnių ir pastovesnių kultūrinių poreikių jaunimas lengvai pasidavė iš Vakarų plintančios masinės kultūros įtakai, pasižyminčiai internacionališkumu ir kosmopolitiškumu. Jau 1933 m. filosofas S. Šalkauskis atkreipė dėmesį į šio reiškinio pavojingumą, aptardamas tautos individualumo, kaip jos gyvybingumo pagrindo, ryšius su kita iš šalies primetama kultūra. Jo nuomone, tikras išorinis ir vidinis tautos atsparumas reikalauja didelio tautinio susipratimo, tvirto kultūrinio apsisprendimo. Kitu atveju jai gresia galingesni kaimynai. O dėl to neišvengiamai tauta pasmerkiama.

Kad svetimos kultūros perėmimas nepavirstų paprastu perėjimu į kitą kultūrą, būtina saugoti ir ginti savo etninę kultūrą kaip tautos stabilumo, identiteto pagrindą (4).

Prasidėjus Lietuvos išsilaisvinimo sąjūdžiui, imta kurti ir tautinės mokyklos koncepciją. Švietimo reformos dokumentuose vėl akcentuojama tautinio mentaliteto svarba ir tautinio ugdymo išskirtinumas.

Pastaruoju metu etninės kultūros atgaivinimo, jos grąžinimo į šiuolaikinę kultūrą bei švietimą problemas Lietuvoje gvildena žymūs mokslininkai, pedagogai, kultūrologai – I. Čepienė, A. Gaižutis, M. Lukšienė, B. Kuzmickas, D. Sauka, A. Šidlauskas, N. Vėlius ir kt. Lietuvos švietimo koncepcijoje teigiama, kad sėkmingai ugdyti žmogaus individualybę galima tik kultūros vertybėmis, per kultūrą subręsta bei save realizuoja žmogus, o per žmogų vyksta kultūros tąsa ir jos puoselėjimas. Šių nuostatų laikomasi ir praėjusių metų pabaigoje išleistose bendrosiose programose, kur mokyklai keliamas uždavinys – padėti individui išsiugdyti brandžią tautinę ir kultūrinę savimonę.

Tautinis vaiko auklėjimas prasideda šeimoje. Tačiau nykstant etninės kultūros apraiškomis visuomenėje, smuko šeimos kultūra, jos dvasingumas sunyko šeimos tradicijos ir papročiai. Ir kai, anot A. Maceinos, „šeima tautiniu atžvilgiu yra pakrikusi, ypatingas vaidmuo vaikų tautinio auklėjimo procese tenka pedagogams. Tačiau mokytojas negali būti tikras tautinio auklėjimo veikėjas, jei jo paties tautinė individualybė yra skurdi, jei jis nemoka tautiškai mąstyti, neturi skonio tautiniams meno dalykams, nemyli savo tautos ir nedalyvauja kultūriniame josios gyvenime“ (2, 112).

Muzikos mokytojo vaidmenį tautiniame auklėjime gerai suprato ir daugelis to meto mokytojų. Štai L. Paulauskas rašo, kad liaudies daina gal iš karto ir nepaversgs vaiko dvasios, bet „jeigu tinkamai sugebėsime nusiteikti mes patys, tai vaikų širdyse toji daina taps sėkla, kuri padės tikrai atkusti plačiai dainavusiai tautai“ (3, 37).

Etninės muzikos svarba tautinės savimonės ugdymui domėjosi ir domisi daugelis Lietuvos pedagogų, psichologų (I. Čepienė, A. Gaižutis, M. Lukšienė, Ž. Jackūnas, B. Kuzmickas, A. Šidlauskas ir kt.).

Muzikos mokytojai turėtų būti pasirengę ugdyti vaiko sugebėjimus ir norą pažinti savo tautos muziką, išmokyti ją vertinti ir didžiuotis, skatinti vaikų kūrybinę saviraišką kultūrinių tradicijų pagrindu.

Dabar pedagogui, būsimam muzikos mokytojui, būtina sudaryti kuo palankiausias sąlygas perimti, perduoti ir būsimesiems ugdytiniams tautos dvasinės kultūros pagrindus, išugdyti būsimą tautos kultūros saugotoją ir kūrėją. O tai gali padaryti tik kūrybingas pedagogas. Deja, problemų šioje srityje yra daug. Atrenkant būsimus muzikos mokytojus, prioritetas teikiamas žinioms, įgūdžiams, o ne profesiniam tinkamumui, domėjimuisi būsima profesija. Kūrybinis požiūris į muzikos mokytojo profesiją – būtina jos veiklos, profesinių savybių ugdymo sąlyga.

Kita problema – pats muzikos mokytojo rengimo procesas. Kaip teigia profesorius A. Gaižutis, būsimasis pedagogas privalo būti meniškai išprusęs, išsiugdęs estetines reikmes bei gerai susipažinęs su pasaulio ir lietuvių tautos kultūriniu palikimu, meninėmis vertybėmis.

Mūsų nuomone, nuo pirmųjų aukštojoje mokykloje dienų būsimą pedagogą muzikos mokytoją turėtų supti kūrybinė aplinka, kad būtų sudarytos sąlygos pasireikšti jo individualiems poreikiams ir sugebėjimams. Tik įvairioje, patrauklioje ir kūrybinėje veikloje aukštųjų mokyklų pedagogai gali pažinti studento vidinį pasaulį, pajusti, kaip jis vertina ir suvokia aplinką, tautos kultūros vertybę – etninę muziką bei pakreipti ją tinkama linkme.

Būtina pertvarkyti studentų rengimo programas, įtraukiant etninės muzikos dalykų dėstymą bei ieškant efektyvių būdų ir būdų šiai programai įgyvendinti ir pritaikyti vaikų ugdymui.

Labai svarbu, kad studentai – būsimieji muzikos mokytojai įgytų išsamių etnokultūros, etninės muzikos žinių ir gebėjimų, išsiugdę etninės kultūros, kartu ir etninės muzikos, žinių poreikį. Kaip parodė tyrinėjimai, lietuvių liaudies dainos nepakankamai naudojamos ugdant vaikus ir įvertinama didžiulė jų pedagoginė vertė. Tik aukštas muzikinių interesų lygis, išugdytas etninės muzikos pagrindu, padės būsimajam muzikos mokytojui kūrybiškai dirbti ir panaudoti liaudies muziką vaikų asmenybės ugdymo procese. Todėl mūsų darbo tikslas ir buvo išanalizuoti etninės muzikos svarbą būsimųjų muzikos mokytojų profesiniam pasirėngimui bei numatyti efektyvius būdus ir metodus studentų domėjimuisi etnine muzika skatinti.

Atsižvelgiant į pagrindinį tyrimo tikslą, kėlėme tokius uždavinius:

- nustatyti studentų požiūrį į muziką apskritai ir į etninę muziką;
- įvertinti studentų žinių apie etninę muziką lygį;
- atliktos rezultatų analizės pagrindu numatyti efektyvius studentų domėjimosi etnine muzika skatinimo metodus ir būdus;
- numatyti tinkamų sąlygų sudarymą pritaikyti gautas žinias apie etninę muziką vaikams ugdyti.

Tyrime dalyvavo 520 Klaipėdos universiteto pedagogikos fakulteto studentų, iš jų – 410 pedagogikos-psichologijos ir 110 muzikos specializacijos. Naudojome šiuos tyrimo metodus: pokalbį, anketinę apklausą, problemines užduotis ir kt. Anketų klausimais siekėme išsiaiškinti studentų požiūrį į etninę, klasikinę ir estadinę muziką, kodėl jie atiduoda pirmenybę būtent tam muzikos žanrui; kiek jie

žino ir moka lietuvių liaudies dainų; ką jie gali pasakyti apie atskirų Lietuvos etnografinių regionų (dzūkų, aukštaičių, žemaičių, pamario krašto) liaudies muzikos būdingas savybes, kokius gali pateikti dainų pavyzdžius, kuriame krašte buvo dainuojamos sutartinės, kuriame vyrauja minorinės darmės melodijos ir t. t.

Mūsų vykdyto tyrimo rezultatų analizė parodė, kad studentų – būsimų pedagogų domėjimasis etnine muzika ir žinių apie ją lygis yra žemas.

78% apklaustųjų daugiausia mėgsta estradinę muziką. Pagrindiniai šio muzikos žanro vertinimo motyvai šie: ji prieinamesnė, lengviau suprantama, atitinka jų interesus, 14% apklaustųjų primenybę teikė klasikinei muzikai. Daugiausia tai buvo muzikinės specializacijos grupių studentai. Ir tik 8% būsimų pedagogų pasirinko etninę muziką. Iš jų 6% lankė etnografinius kolektyvus. Dauguma teigė, kad tai yra primityvi ir atgyvenusi muzika. Daugelis pritarė minčiai, kad tokį požiūrį lemia šios muzikos nepažinimas, nežinojimas, klausymosi ir atlikimo patirties stoka. Rezultatų analizė parodė, kad studentai žino labai mažai liaudies dainų. 63% respondentų teigė, kad žino ir moka padainuoti tik iki 10 dainų, 29% – apie 20, ir tik 8% studentų žino daugiau kaip 20 dainų.

Rezultatų analizė parodė ir labai žemą studentų žinių apie etninę muziką lygį. Tik 5% apklaustųjų teisingai išvardijo Lietuvos etnografinių regionų liaudies muzikos būdingas savybes, pateikė dainų pavyzdžių. 78% studentų į klausimus visai neatsakė, grąžino tuščias anketas ir bandė atsakyti, nagrinėdami atskirų regionų kalbinius skirtumus. Likusi dalis studentų atsakė tik iš dalies.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatų analize, galime daryti išvadą, kad menką studentų domėjimąsi etnine muzika lemia labai menkos ir epizodiškos jų žinios apie savo tautos muziką; menkas liaudies dainų repertuaro žinojimas, taip pat nepakankamas auklėjamasis – mokomasis bendrojo lavinimo mokyklų darbas šioje srityje. Būsimų pedagogų rengimo planuose skiriama nepakankamai dėmesio etninei muzikai.

Taigi atlikti tyrimai parodė, kad būsimiesiems pedagogams būdingas intelektualinis ir emocinis pasyvumas etninės muzikos ir visos etninės kultūros atžvilgiu. Studentai, kurie studijų metu neišsiugdė domėjimosi etnine muzika, negali ugdyti ir savo auklėtinių tinkamo požiūrio į etninę muziką, t. y. nepakankamai įvertinama etninės muzikos svarba būsimų pedagogų rengimui, o tai kenktų jų auklėtinių domėjimosi etnine muzika ugdymui.

Norint pakeisti šią bendrą studentų – būsimų pedagogų nuostatą etninės muzikos atžvilgiu, mūsų nuomone, būtina plačiau ir giliau studijuoti etninę

muziką ir visą etninę kultūrą, į studijų planus įtraukti etnokultūros, etninės muzikos pagrindų kursus ir tinkamai juos praktiškai taikyti darbui su vaikais.

Remdamiesi šiomis išvadomis, darėme prielaidą, kad, patobulinus studentų mokymo turinį ir metodiką, jų neigiamas požiūris į etninę muziką turėtų pasikeisti, t. y. būtų ugdomas studentų – būsimų pedagogų interesus etninei muzikai, formuotųsi jų tautinė savimonė, o visa tai sąlygotų jų auklėtinių teigiamą požiūrį į savo tautos muziką.

Kitas mūsų tyrimo tikslas buvo studentų tautinės savimonės formavimas, ugdant domėjimąsi etnine muzika ir sugebėjimą perteikti jį savo ugdytiniams.

Atsižvelgdami į pagrindinį tyrimo tikslą, iškėlėme tokius uždavinius:

- ugdyti studentų teigiamą nuostatą etninei muzikai;
- suteikti studentams muzikinių teorinių žinių apie etninę muziką kaip svarbiausią sąlygą jai suvokti;
- aktyvinti jų etninės muzikos suvokimo procesą.

Šiuo tikslu eksperimento tvarka dėstėme studentams teorinį etninės muzikos kursą. Jo tikslas buvo išsamiai supažindinti studentus su pagrindiniais dainuojamosios tautosakos žanrais (vaikų, darbo, kalendorinių apeigų, vestuvių ir kt.), jų būdingomis savybėmis, liaudies muzikos instrumentais; taip pat siekėme apžvelgti atskirų Lietuvos etnografinių regionų (dzūkų, aukštaičių, žemaičių, pamario krašto) liaudies muzikos ypatybes.

Pasirinkome įvairius metodus ir būdus, kaip aktyvinti studentų domėjimąsi etnine muzika. Studentai daug dirbo savarankiškai, klausėsi ir mokėsi atlikti įvairias autentiškas liaudies dainas, mokėsi jas analizuoti.

Labai daug dėmesio mes skyrėme liaudies muzikos klausymui. Šiam tikslui rinkome ryškiausias ir būdingiausias atitinkamo žanro liaudies dainas. Siekiant sudominti studentus, kiekvieną kūrini aiškinome, komentavome. Parinkdavome skirtingus to paties kūrinio atlikimo variantus arba, norėdami sustiprinti kūrinio poveikį, tą pačią liaudies dainą klausydavome keletą kartų per tą pačią ir kitą paskaitą. Šalia muzikos įrašų, mes stengėmės per paskaitas panaudoti pačių studentų atliekamas liaudies dainas, skatinome juos rinkti ir išmokyti panaudoti krašto liaudies dainas, rengėme įvairius dainų konkursus ir kt. Bendrakursių dainavimas paprastai būdavo labai šiltai vertinamas.

Daug dėmesio kreipėme ir į liaudies dainų teorinę ir metodinę analizę. Norėdami padėti studentams pasirengti būsimam darbui su vaikais, siūlėme jiems atlikti įvairias užduotis: pvz., rinkti įvairių tipų vaikų liaudies dainas (lopšinių, žaidimų, žaidimų dainelių, piemenų, formulinių, kalendorinių apeigų ir kt.).

Studentų žinių ir domėjimosi etnine muzika lygį nustatėme pagal tą pačią pirmojo tyrimo metodiką, t. y. pagal anketinę apklausą apie Lietuvos etnografinių regionų muzikos būdingąsias savybes ir apie studentų požiūrį į etninę, klasikinę bei estradinę muziką. Rezultatų analizė parodė, kad studentų žinios pasidarė išsamesnės, gilesnės ir sistemingesnės. Tyrimo pradžioje į anketas apie Lietuvos etnografinių regionų muzikos ypatybės atsakė tik 5% apklaustųjų, o šio tyrimo pabaigoje teisingai ir išsamiai atsakiusiųjų buvo jau 18%. 45% studentų žinios buvo mažiau išsamios. Būsimieji pedagogai papildė ir savo liaudies dainų repertuarą. Tyrimo pradžioje 63% pažymėjo, kad žino ir moka iki 10 liaudies dainų, 29% – apie 20 dainų ir tik 8% studentų žino per 20 dainų. Etninės muzikos kurso pabaigoje net 48% pažymėjo, kad žino ir gali padainuoti iki 30 liaudies dainų.

Etninės muzikos kurso pabaigoje, susumavus studentų darbo rezultatus, buvo galima konstatuoti, kad studentų domėjimuisi liaudies muzika labai svarbų vaidmenį vaidino nuolatinis jų domėjimosi etnine muzika stimuliavimas atliekant įvairias papildomas užduotis. Visa tai iš esmės padėjo ugdyti būsimojo pedagogo asmenybę, formuoti tautinę savimonę, padėjo jiems giliau suvokti tautinės kultūros vertybes, įžvelgiant etninės muzikos pedagoginę vertę.

LITERATŪRA

1. Lietuvos kultūros kongresas. Kaunas, 1991. P. 841.
2. Maceina A. Tautinis auklėjimas. Kaunas, 1991. 352 p.
3. Paulauskas L. Liaudies dainų paskirtis mokykloje // Lietuvos mokykla. 1939. Nr. 5. P. 370.
4. Šalkauskis S. Rinktiniai raštai: Pedagoginės studijos. Vilnius, 1992. Kn. 2.

THE EDUCATIONAL IMPORTANCE OF ETHNIC MUSIC IN THE INITIAL PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS

Rasa Jautakytė

Summary

The article analyses the importance of ethnic culture in the development of the teacher's personality. The author presents the ideas of prominent Lithuanian educators – S. Šalkauskis, A. Maceina, Vydūnas, etc. – on ethnic music. The role of the teacher of music in national education is pointed out. The article describes a survey which was completed in Klaipėda University and was aimed at clarifying the students' outlook towards ethnic music.